

MAREK SYRNÝ A KOLEKTÍV

**SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE
– SLOVENSKO A EURÓPA V ROKU 1944**

MUSEUM OF SLOVAK NATIONAL UPRISING

**MÚZEUM SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
BANSKÁ BYSTRICA
2014**

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE – SLOVENSKO A EURÓPA V ROKU 1944

MAREK SYRNÝ A KOLEKTÍV

© Múzeum Slovenského národného povstania 2014

© Autori:

Igor Baka, Milena Balcová, Peter Borza, Peter Bučka, Zdenko Čepič, Tomáš Černák, Oliwia Galka, Ivan Guba, Martina Fiamová, Karol Fremal, Mateusz Gniazdowski, Ľudovít Hallon, Ješajahu Andrej Jelinek, Łukasz Jasiński, Ivan Kamenec, Petr Karlíček, Miroslav Kmeť, Norbert Kmeť, František Koreň, Stanislav Mičev, Pavel Mičianik, Peter Mičko, Miljan Milkić, Alena Mikulášová, Zdenka Muráriková, Branko Nadoveza, Jan Němeček, Miroslav Palárik, Helena Pažurová, Oldřich Pejs, Jan Pešek, Peter Potocký, Vilém Prečan, Michal Procházka, Peter Račko, John Luke Ryder, Jan Rychlík, Miroslav Sabol, Dušan Segeš, Michal Schvarc, Nina Sozanská, Marek Syrný, Peter Száraz, Daniela Škutová, Marian Uhrin, Dmitar Tasić, Pavel Tesárek, Aleksej Timofejev, Vladimír Varinský, Martin Veselý, Michał Wójciuk, Martin Zückert

Recenzenti:

plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.
Mgr. Martin Jarinkovič, PhD.
Prof. PaedDr. Vojtech Korim, CSc.
Prof. PhDr. Pavol Martuliak, CSc.

Preklad z anglického jazyka:

Peter Kubán
Juraj Lepiš
Boris Vigaš
Jaroslav Švacho

Jazyková úprava:

Gréta Kazimirová
Miroslav Kmeť

Grafická úprava:

Ivan Kocák, Iveta Tatarková

Tlač:

Dolis, s.r.o., Bratislava

Vydavateľ:

Múzeum Slovenského národného povstania
Kapitulská 23
975 59 Banská Bystrica
www.muzeumsnp.sk

1. vydanie

Banská Bystrica 2014

ISBN 978–80–89514–30–4

OBSAH

Na úvod 7

EURÓPA V ROKU 1944

Marek Syrný

Európa v roku 1944 (náčrt vojensko-politického vývoja v predposlednom roku vojny) 9

Dmitar Tasić

Front bez frontových línií. Juhoslávia a Balkán v roku 1944 47

Dmitar Tasić

Front without frontlines. Yugoslavia and the Balkans 1944 53

Branko Nadoveza

Politické pomery v Juhoslávii v roku 1944 60

Miljan Milkić

Juhoslávia a Spojenci v roku 1944 65

Miljan Milkić

Yugoslavia and the Allies in 1944 71

Aleksej Timofejev

**Juhoslovanské monarchistické hnutie odporu (Četnici)
a Sovietsky zväz v roku 1944 78**

Aleksej Timofejev

Yugoslavian royalist resistance movements (Chetniks) and Soviets in 1944 95

Zdenko Čepič

Problematika slovinskej štátnosti počas Druhej svetovej vojny 117

Zdenko Čepič

The question of the Slovenian statehood during World War II 130

Oliwia Galka

**Vytvorenie Poľskej rady národného oslobodenia v roku 1944
ako nástroja represie a formovania sovietskej moci v Poľsku 144**

Oliwia Galka

**The establishment of the Polish committee of national liberation
in 1944 as a tool of repression and forming of the Soviet power in Poland 150**

Łukasz Jasiński

Rok 1944 – začiatok retribúcie 157

Łukasz Jasiński

The year 1944 – a beginning of retribution 165

Mateusz Gniazdowski – Dušan Segeš

**Poliaci na Slovensku pred vypuknutím Povstania:
problematika odbojových kontaktov, kuriérskych ciest a utečencov 173**

<i>Michał Tomasz Wójciuk</i> Slovenský vojak vo Varšavskom povstaní – Miroslav Iringh „Stanko“ (1914–1985)	181
---	-----

<i>Michał Tomasz Wójciuk</i> Slovak soldier of the Warsaw rising– Miroslav Iringh “Stanko” (1914–1985)	192
---	-----

<i>Peter Száraz</i> Niekoľko poznámok k prvému frankizmu a slovensko-španielskym vzťahom (s vyústením do roku 1944)	203
---	-----

<i>Martin Veselý</i> „Tady se ještě zdraví, Heil Hitler?“ Nálada obyvateľ Ríšskej župy Sudety v roce 1944	218
---	-----

<i>Petr Karliček</i> „Na cestu Fernet Branku!“ Slovenské národné povstanie v nacistické satíre a karikaturách protektorátni proveniencie	228
--	-----

SLOVENSKO V ROKU 1944 – VOJENSKÉ ASPEKTY

<i>Jan Němeček</i> Československá exilová vláda a počátky Slovenského národného povstania	239
--	-----

<i>Igor Baka</i> Prehodnocovanie účasti slovenskej armády na frontoch druhej svetovej vojny v roku 1944 (január–august)	247
---	-----

<i>Milena Balcová</i> Vznik a výstavba Technického zboru	263
---	-----

<i>Michal Schvarc</i> Tretia fáza náboru slovenských Nemcov do Waffen-SS – medzištátna dohoda medzi Slovenskou republikou a Nemeckou ríšou zo 7. júna 1944	272
--	-----

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE

<i>Karol Fremal</i> Politické prípravy Slovenského národného povstania z hľadiska celoslovenského i regionálneho v roku 1944	283
--	-----

<i>Ivan Guba</i> Jozef Lettrich v odboji a Slovenskom národnom povstaní v roku 1944	309
--	-----

<i>František Koreň</i> Slovenské národné povstanie na Orave – Orava v roku 1944	325
--	-----

<i>Peter Račko</i> Evanjelickí kňazi a učitelia v Slovenskom národnom povstaní na Liptove	339
--	-----

<i>Andrej Ješajahu Jelinek</i> Židia v Slovenskom národnom povstaní: bojovníci a civilisti. Reflexie	349
---	-----

<i>Pavel Mičianik</i> Povstalecká obrana Novohradu a útok 18. SS divízie pancierových granátnikov Horst Wessel od Lučenca k Podkriváňu v októbri 1944	363
--	-----

<i>Marian Uhrin</i> Výcvikové stredisko nováčikov v Brezne nad Hronom v októbri 1944	384
---	-----

<i>Peter Bučka</i> Miesto armádneho športu vo vývoji športového hnutia na Slovensku v roku 1944 – účasť armádnych športovcov v Slovenskom národnom povstaní	395
---	-----

PARTIZÁNSKE HNUTIE A VÝVOJ PO POVSTANÍ

<i>Martin Zückert</i> Partizánske hnutie v Európe – zásadné úvahy k slovenskému prípadu	403
--	-----

<i>Martin Zückert</i> Partisanenbewegungen in Europa–grundsätzliche Überlegungen zum slowakischen Fall	410
--	-----

<i>John Luke Ryder</i> Občianska vojna na Slovensku? Načrtnutie teoretického prístupu k Slovenskému národnému povstaniu	417
---	-----

<i>John Luke Ryder</i> Civil war in Slovakia? Outlining a theoretical approach to the Slovak national uprising	423
--	-----

<i>Helena Pažurová</i> Partizáni na východnom Slovensku v roku 1944	429
--	-----

<i>Oldřich Pejs</i> Postoj Slovenska k válečným zajatcům po vypuknutí Slovenského národného povstania a po jeho vojenskej porážke	447
---	-----

<i>Pavel Tesárek – Peter Potocký</i> Činnosť 1. poľnej roty Hlinkovej gardy v októbri a novembri 1944	461
--	-----

HOSPODÁRSKY VÝVOJ

<i>Ludovít Hallon – Miroslav Sabol</i> Rozpad nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru v roku 1944 a Slovenské národné povstanie	472
--	-----

<i>Martina Fiamová</i> Rok 1944 v procese arizácie židovskej pôdy	490
--	-----

<i>Zdenka Muráriková</i> Škodove závody v Dubnici nad Váhom v roku 1944 (maximálne využitie zbrojnej výroby pre potreby nemeckej brannej moci)	500
--	-----

<i>Peter Mičko</i> Ekonomické východiská Slovenského národného povstania a perspektívy hospodárskeho a sociálneho života na povstaleckom území	513
--	-----

KULTÚRA A PROPAGANDA

<i>Peter Borza</i> Gréckokatolícka cirkev v roku 1944	526
--	-----

<i>Nina Sozanská</i> Sonda do života mesta Nitra v roku 1944	542
---	-----

<i>Alena Mikulášová – Miroslav Palárik</i> Oslavy piateho výročia vzniku slovenského štátu v nitrianskom regióne	558
---	-----

Michal Procházka

**Reflexia Slovenského národného povstania
v najvýznamnejších periodikách slovenskej dobovej tlače v jeho prvých dňoch 569**

Stanislav Mičev

Propagandistické využitie obsadenia Banskej Bystrice nemeckými jednotkami 577

POVSTANIE A VÝVOJ PO ROKU 1945

Jan Pešek

„Povstanci“ a „nepovstanci“. Vedenie Komunistickej strany Slovenska 1944–1945 589

Vladimír Varinský

**Miesto a význam druhého odboja v protikomunistickej rezistencii
Tomislava Kolakoviča a Rodiny 598**

Tomáš Černák

**Odras ilegálnej činnosti Gustáva Husáka v kampani
proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom 609**

PERCEPCIA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

V POLITIKE, EDUKÁCII A HISTORIOGRAFII

Daniela Škutová

Slovenské politické myslenie a Slovenské národné povstanie 621

Norbert Kmet'

**Postoj vrcholných predstaviteľov štátu a relevantných politických strán
k druhému odboju v rokoch 2010–2013 632**

Miroslav Kmet'

Rok 1944 vo výučbe dejepisu 651

Jan Rychlík

**Reflexia Slovenského národného povstania
v povojnovom ľudáckom exile a historiografii 658**

Ivan Kamenec

**Výskum protifašistickej rezistencie na Slovensku
po roku 1989 a jeho spoločenská reflexia 671**

NAMIESTO ZÁVERU...

Vilém Prečan

Minulosť a prítomnosť povstaleckého príbehu a jeho nespochybniteľná hodnota 679

Vilém Prečan

Past and present of the insurgent history and its indubitable value 684

Menný register 686

Použitá pramene a literatúra 704

Zoznam autorov 751

NA ÚVOD

Keby sme si mali v rýchlosti vybaviť v mysli rok, ktorý bol pre vývoj a výsledok II. svetovej vojny rozhodujúci, asi by nás napadol rok 1943. Uskutočnili, resp. skončili sa v ňom prelomové bitky tejto vojny ako Stalingrad či Kursk. Znamenali koniec nemeckej dominancie a naopak začiatok úspešného postupu Červenej armády na rozhodujúcom východnom fronte. Bol to tiež rok kapitulácie a neskoršej zmeny bojujúcich strán v Taliansku, čím vojnuvedúce krajiny Osi stratili jeden zo svojich hlavných pilierov.

Pri bližšom pohľade na dejiny tejto vojny si však uvedomíme, že na vojenské, ale tiež už aj na politické udalosti v Európe, bol bohatší rok 1944. Udiali sa v ňom najväčšie a najúspešnejšie ofenzívne operácie Spojencov ako vylodenie v Normandii a oslobodzovanie západnej Európy, či operácia Bagration a sovietsky postup do strednej Európy a na Balkán. Zároveň sa odohrali aj rozhodujúce vojensko-politické akcie odboja či dovtedajších nemeckých satelitov – Varšavské povstanie, Slovenské národné povstanie, rumunský prevrat, prechod Bulharska či Fínska na stranu Spojencov a pod. Na východných i západných územiach, oslobodených od nemeckých armád, sa začal vytvárať nový povojnový život, zbavený nacizmu, fašizmu, rasizmu či autoritárstva. Najmä v Sovietskej oslobodených/obsadených krajinách však automaticky neznamenal návrat k predvojnovým politickým poriadkom a štruktúram, či k demokracii. Už v roku 1944 sa totiž položili prvé základy pre neskoršie rozdelenie kontinentu na prodemokraticky západnú a prosovietskú (komunistickú) východnú Európu.

Práve s ohľadom na nedocenený význam roku 1944 pre dejiny Slovenska a Európy, päťdesiatdva autorov zo Česka, Izraela, Nemecka, Poľska, Slovinska, Spojených štátov amerických, Srbska a Slovenska sa rozhodlo spracovať problematiku kľúčovej udalosti moderných slovenských dejín – Slovenského národného povstania, v kontexte dobového európskeho vývoja. Nimi pripravené kapitoly ponúkajú pohľad na najdôležitejšie vojenské, politické, hospodárske, kultúrne a celospoločenské udalosti, procesy i osobnosti, ktoré pred sedemdesiatimi rokmi hýbali Slovenskom a Európou. Slovenský čitateľ má tak jedinečnú možnosť stretnúť sa v tejto publikácii nie iba s domácou provenienciou a percepciou slovenskej vojnovy a povstaleckej reality, ale môže nazrieť aj do vývoja, ktorý prebiehal v susednom Poľsku, českých krajinách, územiach bývalej Juhoslávie a podobne. Okrem toho má jedinečnú možnosť konfrontovať „naše“ vnímanie „našich“ národných dejín s pohľadom zahraničných historikov.

Predkladaná kniha je však interesantná aj z toho pohľadu, že sa snaží uchopiť tému Slovenského národného povstania a diania vo vtedajšej vojnovy Európe aj z iných, ako iba čisto historických perspektív. Ponúka pohľad politológov, skúma využívanie a zneužívanie problematiky Slovenského národného povstania po skončení vojny, ale tiež jeho percepciu v spoločnosti a historiografii počas komunistického režimu i po roku 1989, doma i v exile.

Z hľadiska vojenského vývoja situácie bola dôležitá dohoda Národného výboru oslobodenia Juhoslávie s Vrchným štábom o vstupe sovietskych vojsk na územie Juhoslávie z 28. septembra 1944. Najdôležitejšiu administratívnu udalosť v nastolovaní novej moci na území celej Juhoslávie predstavovalo slobodenie Belehradu 20. októbra 1944. Túto udalosť privítal aj kráľ Petar. Ale sovietske vojská po oslobodení Belehradu pokračovali na sever, do Maďarska, a nie proti zvyškom Nezávislého štátu Chorvátsko, čo umožnilo, že tento zločinecký výtvor sa podarilo udržať do posledných dní vojny.

Rozhodnutím Predsedníctva AVNOJ o znárodnení nepriateľského majetku, o štátnej správe nad majetkom neprítomných osôb a o sekvestracii majetku, ktorý okupačná moc násilne odcudžila,¹⁰ začalo fakticky ideologické vnucovanie nových spoločenských pomerov.

Môžeme konštatovať, že rok 1944 bol v porovnaní s obdobím rokov 1941–1943 plný udalostí a rozhodujúci vo víťazstve novej a porážke starej moci. Znamenal začiatok likvidácie predchádzajúcich politických síl na občianskom princípe a začiatok cesty ku komunistickej diktatúre. V priebehu roka 1944, zvlášť v jeho druhej polovici, došlo ku faktickému i právnomu uznaniu Titovho hnutia a jeho vlády od Spojencov, Sovietskeho zväzu, USA i Veľkej Británie, a to na základe jeho reálneho boja proti nemeckým a talianskym okupantom a ich kválingov. Rok 1944 sa hodnotí a označuje ako začiatok novej historickej epochy na území Juhoslávie.

Zo srbského jazyka preložil Martin Jarinkovič

RESUME

Political situation in Yugoslavia in the year 1944

During the year 1944 many processes were in progress in Yugoslavia. On the one hand the final defeat of occupational forces, mainly German and with them bounded Quisling formations, on the other hand the begging of establishing of new power by the Communists, partisan movement and personality of Tito. Emigrant government in London lost its legitimacy in the year 1944, equally as the movement Draža Mihajlović. During the year 1944 the turn and military and political victory of so called national-liberation movement, headed by Tito, happened in Yugoslavia. Also military and political defeat of all other forces (German occupants, emigrant government, King Peter, civic forces) happened in 1944. New conception of the creation of Yugoslavia was forced.

¹⁰ Службени лист ДФЈ, бр. 2, 6. Фебруар 1945, стр. 13 – 14.

JUHOSLÁVIA A SPOJENCI V ROKU 1944

MILJAN MILKIĆ

Po porážke Juhoslávie v roku 1941 sa mocnosti Osi rozhodli, že ju rozdelia a budú ju okupovať. Juhoslovanská kráľovská vláda odišla do exilu a rozhodla sa pokračovať v boji proti Ose. Od počiatku vojny bola juhoslovanská kráľovská vláda zapojená do činnosti protifašistickej koalície. V júni 1941 sa predstavitelia tejto vlády zúčastnili konferencie Spojencov v Londýne. V septembri toho istého roku juhoslovanská vláda prijala deklaráciu o vytvorení Spojených národov navrhnutú prezidentom Spojených štátov amerických Franklinom Rooseveltom a britským premiérom Winstonom Churchillom. V januári 1942 bola táto organizácia vytvorená a Juhoslávia bola jednou zo zakladateľských krajín. Juhoslovanská kráľovská vláda v exile bola medzinárodne uznávaná a z tohto dôvodu mohla priamo viesť rozhovory s ostatnými štátmi protifašistickej koalície.

Medzi novembrom 1943 a marcom 1945 nebola v okupovanej krajine, predtým známej ako Kráľovstvo Juhoslávia, žiadna oficiálna vláda či vedenie. Toto obdobie je charakteristické existenciou dvoch vlád a to juhoslovanskou kráľovskou vládou v exile a Antifašistickou radou národného oslobodenia Juhoslávie, kontrolovanou komunistami. Obidve vlády rovnakým spôsobom reprezentovali Juhosláviu v zahraničí. Vzájomné nezhody týchto vlád značným spôsobom ovplyvňovali vnímanie Juhoslávie v zahraničí. Táto situácia pretrvávala až do vytvorenia spoločnej vlády 7. marca 1945. Dôležitými aktérmi roku 1944 v Juhoslávii bola juhoslovanská kráľovská vláda v exile a priamo na mieste pôsobili dve štruktúry – *komunistické hnutie* so svojou vojenskou silou vo forme Národno-oslobodzovacej armády Juhoslávie a *hnutie četnikov*, nesúce názov Juhoslovanské vojsko vo vlasti.

Počas 2. svetovej vojny bola oblasť Juhoslávie predstaviteľmi protifašistickej koalície vnímaná ako súčasť Stredomoria, strednej a východnej Európy a z tejto predstavy vychádzali aj vojenské plány. Skôr než začneme hovoriť o roku 1944 musíme si v stručnosti predstaviť udalosti z roku 1943. Strategický význam Juhoslávie sa zvýšil po spojeneckom vylodení na Sicílii 10. júla 1943. Po podpísaní prímeria medzi Talianskom, reprezentovaným maršalom Pietrom Badogliom a Spojencami 8. septembra 1943, sa do oblasti Adriatického mora dostali nemecké jednotky, ktoré nahrádzali svojho bývalého spojenca.¹ V tomto zmysle mala severozápadná časť Juhoslávie najväčší význam.

Vlády Spojených štátov a Veľkej Británie často menili veliteľov pre oblasť Stredomoria. Najskôr to bol generál Henry Maitland Wilson, potom poľný maršal Harold Rupert Leofric George Alexander. Títo sa pokúšali získať vplyv v severnom Adriatickom mori a kontrolovať prístav Terst ako logistickú základňu pre nástup do Rakúska. Dôležitosť angloamerickej prítomnosti v tejto oblasti potvrdzuje aj fakt, že sa k tejto

¹ Ohľadom Talianska počas spojeneckej okupácie pozri aj: ALBRECHT-CARRIÉ, René: *The Italian Treaty*. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Peace Settlements of World War II*, r. 1948 (257), s. 76–86.

téme konali porady na najvyšších miestach počas spojeneckých konferencií a tiež na poradách vojenských veliteľov. Na tretej spojeneckej konferencii, ktorá sa konala v Casablance medzi 14. a 24. januárom 1943, sa medzi najvyššími predstaviteľmi prejednávali aj operácie na Balkáne.² Na konferencii v Quebecu, konajúcej sa medzi 14. a 24. augustom 1943, sa britskí a americkí velitelia štábov dohodli na možnom použití spojeneckých jednotiek v smere Terst–Viedeň a došli k záveru že bude nutné zásobovať partizánov na Balkáne po mori aj vzduchom.³ Rozdielne názory medzi Američanmi, Britmi a Sovietmi vo vzťahu k Juhoslávii vychádzali z ich rozdielneho vnímania usporiadania povojnovej Európy. Britská vláda sa snažila ochrániť svoj vplyv v Stredomorí pred Sovietmi a udržať v Európe rovnováhu síl. Na jar v roku 1943 predstavitelia Veľkej Británie prehodnotili svoj politický postoj k Juhoslávii. Britská vláda sa rozhodla začať s politikou „dvoch koľají“, čo znamenalo pokračovanie podpory juhoslovanskej kráľovskej vlády a jej vojenských formácií v okupovanej Juhoslávii. Na druhú stranu začali s podporou komunistov a Národno-oslobodzovacej armády Juhoslávie. Prvé oficiálne kontakty začali vyslaním vojenskej misie vedenej kapitánom Billom Stewartom a Billom Deakinom v máji 1943. Príchod vojenskej misie Fitzroya MacLaina v septembri 1943 znamenalo *de facto* uznanie Národno-oslobodzovacej armády Juhoslávie. K formálnemu uznaniu tohto zoskupenia došlo na spojeneckej konferencii v Teheráne, konajúcej sa medzi 28. novembrom a 1. decembrom 1943. Juhoslovanská otázka bola na konferencii dôležitá, pretože Veľká Británia, ako aj Sovietsky zväz mali záujem získať vplyv na Balkáne.⁴ Prezident Roosevelt navrhol, aby angloamerické vojská spolu s Národno-oslobodzovacou armádou Juhoslávie začali vojenské akcie v oblasti severného Jadranu. Churchill sa snažil získať časť spojeneckých vojsk pôsobiacich v Stredozemí pre operácie v Jadranskom mori.⁵ Chcel, aby sa spojenecké vojská dali do pohybu smerom do severného Talianska cez Istriu a Ľubľanu. Josif Visarionovič Stalin namietal, že Taliansko nie je dobrý odrazový mostík pre inváziu do Nemecka z dôvodu zásadnej prekážky, ktorú predstavovali Alpy. Stalin chcel otvoriť nový front v severnom Taliansku a všetko ostatné preňho znamenalo mrhanie silami. Z dôvodu rozdielnych názorov Spojencov nakoniec nedošlo k intervencii v Juhoslávii. Národno-oslobodzovacia armáda Juhoslávie získala na konferencii podporu a tiež sa rozhodlo, že Juhoslávia bude po vojne obnovená „v plnej samostatnosti a teritoriálnej integrite“. ⁶ Závery teheránskej konferencie a tiež podpora partizánskeho hnutia v Juhoslávii opäť vyvolali otázky ohľadom postavenia Juhoslávie na geopolitickej mape budúcej Európy. Všetko, čo sa udialo v rámci protifašistickej koalície počas roku 1944, týkajúc sa Juhoslávie, bolo len nájsť správnu cestu ako uplatniť rozhodnutia teheránskej konferencie.

Počas neskorého leta a skorej jesene v roku 1943 sa sovietske velenie rozhodlo definovať svoje zahraničné smerovanie na základe politických, teritoriálnych, ekono-

mických a iných základoch predovšetkým v Európe.⁷ Po druhom zasadnutí protifašistickej rady komunistov Juhoslovanskej národnooslobodzovacej armády, konajúcej sa medzi 29. a 30. novembrom roku 1943, došlo k vytvoreniu Národného výboru pre oslobodenie Juhoslávie, začala Komunistická strana Juhoslávie vysielat' k Spojencom vojenské a politické misie.⁸ 13. decembra 1943, bola vyslaná prvá misia do Alexandrie na rozhovory s vrchným veliteľom spojeneckých síl na Strednom východe britským generálom sirom Henrym Maitlandom. Toto viedlo k uznaniu Juhoslovanskej národnooslobodzovacej armády spojeneckými mocnosťami. Všetky tieto aktivity juhoslovanskej vlády boli možné vďaka novému smerovaniu britskej politiky definovanej ako „politika kompromisov“. Cieľom tejto agendy bolo vytvorenie jednotnej juhoslovanskej vlády, ktorá by sa skladala z predstaviteľov monarchistov a komunistov. Tí sa mali potom zapojiť do boja proti Osi. Táto politická taktika sa nakoniec stala rámcom pre vytvorenie nového juhoslovanského štátu, ktorý bol podporovaný aj sovietskou vládou od decembra 1943.

Vo februári 1944 bola k hlavnému veliteľstvu národnooslobodzovacej armády vyslaná sovietska misia. Sovietska vojenská pomoc mala veľký politický význam, ale znepokojovala Britov. V lete 1944 angloamerickí velitelia zvažovali oblasť severného Jadranu pre možné vojenské operácie. Britskej vláde sa páčil nápad okupovať oblasť severného Jadranu, ale medzi spojencami panovali nezhody ohľadom vedenia prípadných ofenzív. Britský generál Wilson navrhoval pokračovať v pohybe smerom na Istriu za cenu oneskorenia operácie „Nákova“ v Provencálsku. Americkí generáli boli proti tomuto kroku a informovali aj prezidenta Roosevelta. ⁹ Od mája 1944 sa britská vláda snažila sformovať spoločnú juhoslovanskú vládu, ktorá by sa skladala z predstaviteľov juhoslovanskej vlády v exile a juhoslovanskej rady pre národné oslobodenie (komunistická vláda). Pod patronátom britskej vlády sa na ostrove Vis sa konalo stretnutie medzi predsedom juhoslovanskej kráľovskej vlády Dr. Ivanom Šubašićom a komunistickým vodcom Josipom Brosom Titom. Spolu so Šubašićom sa tohto stretnutia zúčastnil aj britský veľvyslanec pri juhoslovanskej kráľovskej vláde Sir Ralph Skrine Clarmont Stevenson.¹⁰ Výsledkom tohto stretnutia bolo podpísanie dohody zo 16. júna 1944 známej tiež ako Prvá dohoda Tito – Šubašić. Táto dohoda obsahovala paragraf, že juhoslovanská kráľovská vláda by mala byť zložená z členov pokrokových demokratických síl, ktoré neboli kompromitované počas vojny. Hlavnou úlohou tejto novej vlády malo byť organizovanie pomoci pre Národnooslobodzovaciu armádu Juhoslávie. Zahraničný úrad pripravoval na začiatok júla 1944 stretnutie medzi Titom, generálom Wilsonom a Šubašićom v Caserte. Avšak Tito odmietol generála Wilsona, pretože dostal správy, že v Caserte sa má stretnúť s juhoslovanským kráľom Petrom.¹¹ Zahraničný úrad bol nespokojný s týmto rozhod-

² FRANKLIN, William M. (ed.): *Foreign Relations of the United States. The Conferences at Washington 1941-1942, and Casablanca 1943*. Washington 1968.

³ FRANKLIN, William M. (ed.): *Foreign Relations of the United States. The Conference at Washington and Quebec 1943*. Washington 1970, s. 479.

⁴ NOBLE, Bernard (ed.): *Foreign relations of the United States. Diplomatic papers. The Conferences at Cairo and Tehran, 1943*. Washington 1961, s. 493-496.

⁵ DUROSELLE, Jean-Baptiste: *Le conflit de Trieste 1943-1954*. Bruxelles 1966, s. 150.

⁶ MILKIĆ, Miljan: *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943-1947*. Beograd 2012, s. 32.

⁷ GIBIANSKII, Leonid: *The Trieste Issue and Soviet Union in the 1940s*. In: Pirjevec, Jože, Bajc, Gorazd, Klabjan, Borut, (ed.): *Vojna in mir na Primorskem. Od kapitulacije Italije leta 1943 do Londonskega memorandum leta 1954*. Koper 2005, s. 362, 361.

⁸ VELEBIT, Vladimir: *Sećanja*. Zagreb 1983, s. 176.

⁹ BARKER, Thomas M.: *The Ljubljana Gap Strategy: Alternative to Anvil/Dragoon or Fantasy?* In: *The Journal of Military History*, 1992, 1, s. 61.

¹⁰ Juhoslávsky diplomat Vladimir Velebit mal pocit, že Stevenson bol poradcom a tútorom juhoslovanskej kráľovskej vlády. VELEBIT, Vladimir: *Sećanja*. Zagreb 1983, s. 237-242.

¹¹ FRANKLIN, William M. (ed.): *Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, 1944, Europe*, Volume IV. Washington 1966, s. 1380, 1381.

nutím.¹² Tito nakoniec odišiel do Talianska o mesiac neskôr a stretol sa s britským premiérom Winstonom Churchillom a britskými vojenskými veliteľmi.

V lete 1944 britská tajná služba (SIS) mala záujem získať informácie ohľadom nemeckých jednotiek v severnom Taliansku a Juhoslávii. Tieto oblasti sa stali stredobodom Churchillovej stratégie počas posledných vojnových mesiacov.¹³ Z týchto miest mali spojenecké vojská možnosť pokračovať na sever cez Ľubľanskú bránu a dosiahnuť Viedeň. Churchill veril, že takáto stratégia najlepšie posluží zamedzeniu rozširovania sovietskeho vplyvu v južnej Európe. V septembri si Churchill myslel, že Američania a Briti by mali ku koncu vojny kontrolovať značnú vojenskú silu v Rakúsku a Terste. Tvrdil, že: „z politických dôvodov máme v strednej a južnej Európe svoje záujmy a nesmieme tieto oblasti nechať padnúť do rúk Sovietom, čo by mohlo mať nepredvídateľné následky“. ¹⁴ 21. septembra 1944 poslal správu štátnemu sekretárovi pre zahraničné záležitosti Antony R. Edenovi, v ktorej hovoril, že juhoslovanský veliteľ partizánov Josip Broz Tito nemá dôvod k tomu, aby „držal kompletne s Rusmi“. ¹⁵ Toto sa udialo dvadsať dní predtým, než sa Tito mal stretnúť s britským premiérom v Neapoli. Aby naplnili svoje politické a územné ciele, začali predstavitelia juhoslovanských komunistov, okrem vojenských operácií v oblasti Juhoslávie, aktívne a diplomaticky komunikovať s predstaviteľmi spojeneckých vlád. Príchod Josipa Broza do Talianska a jeho stretnutia s premiérom Churchillom v Caserte a Neapoli znamenali prvé medzinárodné kontakty medzi Národno-oslobodzovacou armádou Juhoslávie a Spojencami na najvyššej úrovni. Josip Broz Tito sa poradil s Moskvou skôr než začal korešpondenciu s Churchillom. Stretnutia, ktoré mal Tito počas pobytu v Taliansku, znamenali posilnenie diplomatických pozícií juhoslovanských komunistov a rady pre národné oslobodenie. Predtým než sa stretol s Churchillom, sa Tito stretol s najvyšším veliteľom spojeneckých vojsk v Stredomorí generálom Wilsonom (6. august)¹⁶ a s veliteľom spojeneckých pozemných síl v Taliansku poľným maršalom Alexandrom a predložil otázky spojené s Terstom a ďalším spojeneckým postupom.¹⁷ K ďalšiemu stretnutiu medzi Titom a generálom Wilsonom došlo 10. augusta.¹⁸ Tito žiadal, aby akékoľvek vojenské akcie v Istrii prebiehali v spolupráci s partizánskym hnutím, avšak žiadnu „konkrétnu odpoveď nedostal“. ¹⁹ Počas rozhovoru s vrchným veliteľom spoje-

12 KOSTIĆ, Uroš (ed.): *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1941–1945, II*. Beograd 1989, s. 176–177. Fitzroy Maclean uvádza, že Tito bol vzrušený myšlienkou na stretnutie s generálom Wilsonom, ale zmenil svoj názor po informácii, že má byť predstavený juhoslovanskému kráľovi. Bližšie pozri: FRANKLIN, William M. (ed.): *Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, 1944, Europe*, Volume IV. Washington 1966, s. 1381, 1382.

13 RITCHIE, Sebastian: *Our Man in Yugoslavia. The Story of a Secret Service Operative*. London, New York 2005, s. 108.

14 BIBER, Dušan (ed.): *Tito-Churchill strogo tajno*. Beograd, Zagreb 1981, s. 309.

15 BIBER, Dušan (ed.): *Tito-Churchill strogo tajno*. Beograd, Zagreb 1981, s. 323; HOYT, Edwin P.: *Backwater War. The Allied Campaign in Italy 1943–1945*. London 2002, s. 175–185.

16 BIBER, Dušan (ed.): *Tito-Churchill strogo tajno*. Beograd, Zagreb 1981, s. 258.

17 ALEXANDER, earl of Tunis: *The Alexander Memoirs 1940–1945*. London 1962, s. 132. Poľný maršal Alexander nepopisuje detaily stretnutia, ale Tito na neho spravil dojem. Tito rozprával o svojich problémoch s Nemcami. Historik Janko Jeri spomínal, že hovorili hlavne o vojenských problémoch a pokračovaní bojov. Pre viac informácií pozri aj: Jeri, Janko: Tržaško vprašanje po Drugi svetovni vojni (tri fázy diplomatickeho boja). Ljubljana 1961, s. 70.

18 BIBER, Dušan (ed.): *Tito-Churchill strogo tajno*. Beograd, Zagreb 1981, s. 263.

19 MILKIĆ, Miljan: *Tršćanska kriza u vojno-političkim odnosima Jugoslavije sa velikim silama 1943–1947*. Beograd 2012, s. 53.

neckých síl v Stredomorí generálom Sirom Jamesom A. H. Gammellom 13. augusta, bol Titovi odovzdaný list s informáciami ohľadom spojeneckých plánov v Istrii a okolí.²⁰ V memorande sa písalo, že pokiaľ spojenecké vojská obsadia Rakúsko, Maďarsko a severné Taliansko, bude na tomto území zriadená spojenecká vojenská administratíva na čele s Talianskom. Toto by ostalo v platnosti až do dohody medzi jednotlivými vládami. V odpovedi Tito zdôraznil, že dané územie by malo byť spravované civilnými a vojenskými silami Národnooslobodzovacej armády Juhoslávie.²¹

Premiér Winston Churchill dúfal, že podporou Josipa Broza získa väčší vplyv v Juhoslávii. Vzhľadom nato, že juhoslovanské územie bolo pre vojenské operácie dôležité, 12. a 13. augusta viedol Churchill priame rozhovory s Titom ohľadom budúcich plánov. Zisťoval, či by bolo možné prístav Terst využiť na spojenecké vyloďenie na plážach Jadranu.²² Tiež informoval Tita, že spolupráca s miestnymi juhoslovanskými silami predstavuje operatívny problém, ktorý by musel byť prediskutovaný s prezidentom Spojených štátov. Hlavnou témou rozhovorov bolo zásobovanie juhoslovanských partizánov v oblasti severozápadnej Juhoslávie. Churchill na tomto stretnutí tiež spomínal potrebu vytvorenia spoločnej juhoslovanskej vlády, ktorá by reprezentovala všetkých bojujúcich Juhoslovánov a predstavil túto myšlienku aj na stretnutí, na ktorom bol aj predseda juhoslovanskej kráľovskej vlády Ivan Šubašić.

Na jeseň 1944 bolo už 70 % juhoslovanského teritória oslobodeného. 28. septembra došlo k dohode medzi Juhoslovanskou národnooslobodzovacou armádou a Červenou armádou v Moskve.²³ Nezabúdajme, že Belehrad bol oslobodený 20. októbra 1944 so sovietskou pomocou. Spomínaná dohoda je považovaná za prvý medzinárodný akt Národného výboru pre oslobodenie Juhoslávie, ktorý bol zároveň uznaný sovietskou vládou. Dohoda obsahovala paragraf, ktorý určil, že sovietske vojská opustia Juhosláviu po ukončení svojich operácií. Tiež určovala, že na území, ktoré bude kontrolovať Červená armáda, budú rešpektované nariadenia juhoslovanskej civilnej správy. V tom istom čase bola uzavretá aj dohoda medzi Juhosláviou a ZSSR ohľadom zásobovania partizánov. Rozhovory medzi Josipom Brozom Titom a Šubašićom ohľadom sformovania spoločnej vlády pokračovali 21. októbra 1944 v oslobodenom Belehrade. Nová dohoda, ktorá sa tiež nazýva Druhá dohoda Tito – Šubašić špecifikovala vytvorenie vlády kráľovským konštitučným úkonom. Dohoda bola medzinárodne uznaná a zahrňovala kontinuitu Juhoslávie a starú formu jej existencie. Proces medzinárodného uznania pokračoval, keď juhoslovanská delegácia odišla na rokovania do Moskvy.²⁴ Medzi 21. a 23. novembrom 1944 juhoslovanskí predstavitelia rokovali s Josifom Stalinom a ministrom zahraničných vecí Vjačeslavom Mihajlovičom Molotovom. 22. novembra Stalin aj Molotov pozitívne zhodnotili dosiahnutú dohodu medzi Titom a Šubašićom. Tým pádom bola táto dohoda uznaná aj sovietskou vládou.²⁵

20 KOSTIĆ, Uroš (ed.): *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1941–1945, II*. Beograd 1989, s. 226–227.

21 KOSTIĆ, Uroš: *Oslobođenje Istre, Slovenačkog primorja i Trsta 1945. Ofanziva jugoslovenske IV armije*. Beograd 1978, s. 18.

22 VELEBIT, Vladimir: *Sećanja*. Zagreb 1983, s. 278.

23 KOSTIĆ, Uroš (ed.): *Dokumenti o spoljnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, 1941–1945, II*. Beograd 1989, s. 285–286.

24 POPOVIĆ, Nikola B.: *Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu*. Beograd 1988, s. 173, 174.

25 PETRANOVIĆ, Branko: *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*. Beograd 1992, s. 649.

Postavenie Juhoslávie po vojne bolo dôležité nielen z pohľadu rozvíjania ďalších vzťahov medzi Spojencami a Juhosláviou, ale aj vo vzťahu západných Spojencov k Sovietskemu zväzu. Kľúčovým momentom vo vzťahoch medzi Spojencami bola tzv. percentuálna dohoda, podľa ktorej sa Churchill a Stalin dohodli na 50 % rozdelení sfér vplyvu v Juhoslávii. K tejto dohode došlo medzi 9. a 17. októbrom 1944.²⁶ Churchill si bol vedomý toho, že takáto dohoda ovplyvní predovšetkým momentálnu situáciu v Juhoslávii a preto vyslovil obavy pred Imperiálnou radou náčelníkov štábov, že prístavy Rijeka a Terst môžu byť v rukách partizánov už vo februári 1945.²⁷ V ten istý deň poslal zástupcovi vojenského sekretariátu Vojenského kabinetu generálovi Lionelovi Hastingsovi Ismayovi telegram, v ktorom označil plány prezentované Hlavným veliteľstvom spojeneckých síl za neefektívne.²⁸

Po vojne panovali medzi Američanmi, Britmi a Sovietmi nezhody ohľadom usporiadania povojnového sveta. Britský zámer bol uchrániť svoje záujmy v Stredomorí pred sovietskym vplyvom. Ku koncu roku 1944 a počas prvých mesiacov roku 1945 západní Spojenci a Sovietsky zväz masívne podporovali partizánske hnutie v Juhoslávii. Od tohto obdobia sa sovietsky vodca Stalin začal vzdávať západným Spojencom a začal rozvíjať sovietsky vplyv vo východnej Európe. Nezhody medzi Spojencami ohľadom sfér vplyvu v Juhoslávii znamenali prvý otvorený problém v protifašistickej koalícii. Tieto a podobné problémy nakoniec viedli k otvorenému konfliktu a Studenej vojne. Historici sa vo všeobecnosti zhodujú v tom, že nezhody ohľadom Juhoslávie na začiatku roku 1945 viedli k prvej konfrontácii medzi Východom a Západom.²⁹ Zmeny, ktoré nastali vo vzťahoch medzi mocnosťami, ovplyvnili povojnové zriadenie v Juhoslávii a jej pozíciu v rámci protifašistickej koalície po vojne.

26 MATES, Leo: *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Beograd 1976, s. 30. Historik Nikola Popović tvrdí, že počas stretnutia z 22. novembra 1944 Stalin informoval juhoslovanskú delegáciu ohľadom „percentuálnej dohody“. POPOVIĆ, Nikola B: *Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu*. Beograd 1988, s. 173, 174.

27 BIBER, Dušan (ed.): *Tito-Churchill strogo tajno*. Beograd, Zagreb 1981, s. 361.

28 Tamtiež, s. 362.

29 MASTNY, Vojtech: *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare and the Politics of Communism 1941-1945*. New York 1979, s. 282; RABEL, Roberto: *Between East and West. Trieste, the United States and Cold War 1941 – 1954*. Durham 1988; WHITTAM, John R: *Drawing the line. Britain and the Emergence of the Trieste Question, January 1941 – May 1945*. In: *English Historical Review*, 1991, 106 s. 370.

YUGOSLAVIA AND THE ALLIES IN 1944

MILJAN MILKIĆ

After the defeat in the April war 1941 Yugoslavia was occupied and divided by the Axis. Yugoslav royal government has left the country with intention to continue the struggle against the Axis. Since the beginning of the war, the Royal Yugoslav Government was significantly engaged in the anti-fascist coalition. In June 1941 the government representatives attended a conference of allied representatives in London. In September of the same year, the Yugoslav government accepted the Declaration that United States President Franklin Roosevelt and British Prime Minister Winston Churchill proposed in London and in January 1942 Yugoslav government was among the founders of United Nations. Given the fact that it was recognized by the Allies, the Royal Yugoslav Government in Exile continued the international continuity of the Kingdom of Yugoslavia and had the potential for political activities through the direct contact with representatives of anti-fascist coalition.

During the period from the end of November 1943, until early March 1945, in the occupied country that used to be called the Kingdom of Yugoslavia, there was no unique Yugoslav government and Yugoslav policy. The period is characterized by the existence of two Yugoslav governments, the Royal Government in Exile and the Committee of National Liberation of Yugoslavia, controlled by the Communist Party. Both governments were equally representing the Yugoslav state in international relations. Mutual political misunderstandings of these two governments have significantly impacted the international position of Yugoslavia. Such a situation lasted until the formation of a unified Yugoslav government on 7 March, 1945. Important political actors during the 1944 are Yugoslav Royal Government in Exile and two structures on the spot – Communist movement with his military formation People's Liberation Army of Yugoslavia and nationalist's Chetniks movement, officially called Yugoslav Army in the Fatherland.

During the Second World War, the Yugoslav region was perceived by the Allies gathered around the anti-Hitler coalition in terms of their general plans in Mediterranean, in Central and Eastern Europe. While we are talking about the year 1944, we should start with events from the year 1943. The strategic importance of the Yugoslav area increased after allied invasion of Sicily on 10 July, 1943. The signing of the armistice in Syracuse on 3 September, 1943, between Italy and the Allies and the command of Marshal Pietro Badoglio about the surrender of Italian Armed Forces, on 8 September, 1943, brought German armed forces to parts of Adriatic coast which were formerly under Italian control.¹ In this context the north-western part of Yugoslavia had particular importance.

1 About Italy under Allied occupation see: ALBRECHT-CARRIÉ, René: *The Italian Treaty*. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Peace Settlements of World War II*, 1948, 257, s. 76–86.

- ZEMSKOV, Victor: *Gulag (istoriko-sociologičeskij aspekt)*. In: Sociologičeskije issledovanija, 1991, №6-7
- ŻENCZYKOWSKI, Tadeusz: *Dramatyczny rok 1945*. Gdańsk 1988
- ŽIGO, Pavol a kolektív: *Lovinobaňa*. Bratislava 1986
- ŽIKEŠ, Vladimír: *Slovenské povstání bez mýtů a legend*. Praha 1990
- ZIMÁNIOVÁ, Tatiana: *Liptovská Porúbka*. Košice 2007
- ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě; Politika a nálada obyvatelstva v Říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha 2001
- ŽINGOR, Viliam et. al.: *Príspevky k dejinám SNP v Turci*. Martin 1947
- ŽITNÝ, Radek: *Protektorátní rozhlasový skeč. Jak zlomit vaz (nejen) králi komiků*. Praha 2011
- ZOLOTAREV, Vladimir (ed.): *Velikaja Otečestvennaja T. 15*. Moskva 1997
- ZORVANOVÁ, Terézia: *Emil Zorvan a jeho činnosť v 2. svetovej vojne*. Bakalárska práca. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2012
- ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (ed.): *Židé v boji a odboji*. Praha 2007
- АКСИЋ, С.: *Положај аутономних покрајина у уставном систему СФРЈ Југославије*. Београд 1956
- Југославија 1918/1988, тематска збирка докумената*. Београд 1988
- ОРОВИЋ, Саво: *Ратни дневник 1941-1945*. Београд 1972
- ПЕТРАНОВИЋ, Бранко - ЗЕЧЕВИЋ, Момчило: *Југословенски федерализам – идеје и стварност*. Београд 1987
- ТИМОФЕЈЕВ, Алексеј: *Улога и делатност званичне совјетске војне мисије у Југославији у јесен и зиму 1944*. In: Токови историје, 1/2010
- ТОМАШЕВИЋ, Јозо: *Рат и револуција у Југославији 1941 – 1945, Окупација и колаборација*. Загреб 2010

AUTORI

- Baka, Igor (Vojenský historický ústav, Bratislava)
- Balcová, Milena (Vojenský historický ústav, Bratislava)
- Borza, Peter (Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov)
- Bučka, Peter (Žilina)
- Čepič, Zdenko (Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana)
- Černák, Tomáš (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Fiamová, Martina (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Fremal, Karol (Banská Bystrica)
- Gałka, Oliwia (Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk)
- Gniazdowski, Mateusz (Ośrodek studiów wschodnich, Warszawa)
- Guba, Ivan (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Hallon, Ľudovít (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Jasiński, Łukasz (Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk)
- Jelinek, Ješajahu Andrej (Izrael)
- Kamenec, Ivan (Historický ústav, Slovenská akadémia vied Bratislava)
- Karliček, Petr (Státní okresní archiv, Děčín - Universita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem)
- Kmeť, Norbert (Ústav politických vied, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Koreň, František (Filozofická fakulta, Katolícka univerzita, Ružomberok)
- Kmeť, Miroslav (Katedra histórie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Mičev, Stanislav (Múzeum Slovenského národného povstania, Banská Bystrica)
- Mičianik, Pavel (Ústav vedy a výskumu, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica)
- Mičko, Peter (Katedra histórie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Mikulášová, Alena (Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
- Milkić, Miljan (Institut za strategijska istraživanja, Beograd)
- Muráriková, Zdenka (Katedra histórie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Nadoveza, Branko (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd)
- Němeček, Jan (Historický ústav, Akademie věd České republiky v.v.i., Praha)
- Palárik, Miroslav (Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
- Pažurová, Helena (Banská Bystrica)
- Pejs, Oldřich (Praha)
- Pešek, Jan (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Potocký, Peter (Bratislava)
- Prečan, Vilém (Československé dokumentační středisko, Praha)
- Procházka, Michal (Katedra histórie, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Račko, Peter (Liptovské múzeum, Ružomberok)
- Ryder, John Luke (McGill University, Montreal)
- Rychlík, Jan (Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha)
- Sabol, Miroslav (Historický ústav, Slovenská akadémia vied, Bratislava)
- Segeš, Dušan (Historický ústav, Slovenská akadémia vied Bratislava)
- Schvarc, Michal (Historický ústav, Slovenská akadémia vied Bratislava)
- Sozanská, Nina (Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
- Syrný, Marek (Múzeum SNP - Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Száraz, Peter (Bratislava)
- Škutová, Daniela (Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica)
- Tasić, Dmitar (Institut za strategijska istraživanja, Beograd)
- Tesárek, Pavel (Bratislava)
- Timofejev, Aleksej (Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd)
- Uhrin, Marian (Múzeum SNP, Banská Bystrica)
- Varinský, Vladimír (Katedra histórie, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica)
- Veselý, Martin (Katedra historie, Universita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem)
- Wójciuk, Michał (Muzeum Powstania Warszawskiego, Warszawa)
- Zückert, Martin (Collegium Carolinum, München)

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE – SLOVENSKO A EURÓPA V ROKU 1944

MAREK SYRNÝ A KOLEKTÍV

© Múzeum Slovenského národného povstania 2014

© Autori:

Igor Baka, Milena Balcová, Peter Borza, Peter Bučka, Zdenko Čepič, Tomáš Černák, Oliwia Gałka, Ivan Guba, Martina Fiamová, Karol Fremal, Mateusz Gniazdowski, Ľudovít Hallon, Ješajahu Andrej Jelinek, Łukasz Jasiński, Ivan Kamenec, Petr Karliček, Miroslav Kmeť, Norbert Kmeť, František Koreň, Stanislav Mičev, Pavel Mičianik, Peter Mičko, Miljan Milkić, Alena Mikulášová, Zdenka Muráriková, Branko Nadoveza, Jan Němeček, Miroslav Palárik, Helena Pažurová, Oldřich Pejs, Jan Pešek, Peter Potocký, Vilém Prečan, Michal Procházka, Peter Račko, John Luke Ryder, Jan Rychlík, Miroslav Sabol, Dušan Segeš, Michal Schvarc, Nina Sozanská, Marek Syrný, Peter Száraz, Daniela Škutová, Marian Uhrin, Dmitar Tasić, Pavel Tesárek, Aleksej Timofejev, Vladimír Varinský, Martin Veselý, Michał Wójciuk, Martin Zückert

Recenzenti:

plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.; Mgr. Martin Jarinkovič, PhD.;
Prof. PaedDr. Vojtech Korim, CSc.; Prof. PhDr. Pavol Martuliak, CSc.

Preklad z anglického jazyka:

Peter Kubán; Juraj Lepiš; Boris Vígaš; Jaroslav Švacho

Jazyková úprava:

Gréta Kazimírová; Miroslav Kmeť

Grafická úprava:

Ivan Kocák, Iveta Tatarková

Tlač:

Dolis, s.r.o., Bratislava

Vydavateľ:

Múzeum Slovenského národného povstania
Kapitulská 23
975 59 Banská Bystrica
www.muzeumsnp.sk

1. vydanie

Banská Bystrica 2014

ISBN 978–80–89514–30–4